

Zinātnes Vēstnesis

LATVIJAS ZINĀTŅU AKADEMIJAS UN LATVIJAS ZINĀTĒNIKU SAVIENĪBAS BIĻETENS

ISSN 0236 4115

INDEKSS 77165

NR. 10 (12)

1990. GADA OKTOBRIS

Iznāk kopš 1989. gada septembra

Cena 30 kapeikas

Metiens 2222 eksemplāri

SATURĀ:

- PAR SLEPENO DAĻU
- KĀ ATTISTISIES ENERĢETIKA?
- PILSONIBAS KONCEPCIJA
- ATOMREAKTORA DROŠIBAI
- ZA GODA UN ĀRZEMJU LOCEKĻI
- AICINA TOBAGO

«Zinātnes Vēstneša» * * *
abonēšanas maksa
gadam — 4,60 rbļ.,
pusgadam — 2,30 rbļ.,
trim mēnešiem — 1,15 rbļ.

* * *

Redkolēģijas vadītājs Evalds Mugarēvičs
Redkolēģijas locekļi: Jurijs Artjuhs, Elmārs Beķeris, Mārtiņš Bekers, Juris Ekmanis, Jānis Graudonis, Jānis Kļava, Oskars Martinsons, Ruta Skudra
Korektore Mirdza Gulbe

Nodots salikšanai 08.09.90. Parakstīts iespiešanai 09.10.90. Formāts 70×108/16. Tipogrāfijas papīrs Nr. 1. Augstspiedums. 1,4 uzsk. iespiedl., 1,4 uzsk. krāsu nov., 1,6 izd. l. Pasūt. Nr. 815-1. Redakcijas adrese: 226530, PDP Rīgā, Turģeneva ielā 19, tel. 226198. Iespiests tipogrāfijā «Rota», 226011, PDP Rīgā, Blauņa ielā 38/40.

Бюллетень «Зинатнес Вестнесис» («Вестник науки») АН Латвии и Союза ученых Латвии. На латышском языке. Издательство «Зинатне» АН Латвии, г. Рига, ул. Турģенева, 19.

© Izdevniecība «Zinātne», «Zinātnes Vēstnesis»,

1990

Redaktors Vilhelms Ļuta

ZINĀTŅU AKADEMIJAS PREZIDIJĀ

Prezidija kārtējā sēdē (6. septembrī) sprieda par ZA akademiķu un korespondētājlocekļu brīvajām vietām, par prēmiju sistēmu un centralizēto izdevumu tāmi nākamajam gadam. Ziņojumus sniedza Prezidija galvenais zinātniskais sekretārs akademiķis V. Samsons, zinātniskā sekretariāta vadītājs J. Kristapsons un finansu daļas priekšnieks A. Polis.

Tika nolemts izsludināt akademiķu un korespondētājlocekļu vēlēšanas šādās specialitātēs: fizikā, mehānikā, matemātikā, informātikā, ķīmijā, bioloģijā, medicīnā, Zemes un vides aizsardzības zinātnēs, tiesību zinātnēs, ekonomikā, latviešu valodniecībā un vēsturē. Vienlaikus ar īsteno un korespondētājlocekļu vēlēšanām paredzēts rīkot arī ārzemju un goda locekļu vēlēšanas.

ZA īsteno un goda locekļu kandidatūru izskatīšanai izveidota ekspertu komisija. Tās sastāvā ir akademiķi J. Stradiņš, J. Lielpēteris, E. Grēns, V. Samsons, V. Hausmanis un E. Lavendelis.

Lauksaimniecības zinātnēs vakances netika izsludinātas, jo vēl nav izlemts jautājums par ZA Lauksaimniecības zinātņu nodaļas izveidošanu.

Ieinteresēta saruna sēdē izvērsās par ZA centralizēto izdevumu tāmi. Tika piedāvāti divi varianti. Pirmais (922 tūkstoši rubļi) — faktiskie izdevumi. Otrais, izdevumu samazinātais variants — 780 tūkstoši rubļi.

Kopējs atzinums: pagaidām vēl nav izdevies atrast zinātnes darba organizācijas struktūras optimālo variantu. Vispareizāk būtu, ja šo variantu ieteiktu ZA galvenā funkcionējošā vienība — institūti. Tiem pašiem jānosaka, kuras saimnieciskas vai funkcionālas darbības (piemēram kapitālo celtniecību utt.) paveiks institūti un ko izdevīgāk deleģēt centram — akadēmijai. Tā visa rezultātā, kā uzsvēra ZA prezidents akademiķis J. Lielpēteris, «dzīve būs grūtāka, bet toties pareizāka».

Sabiedrībā nereti ir izskanējusi doma, ka ZA būtu pārvēršama par servisa organizāciju vai likvidējama vispār. Acīmredzot vēl ne visi saprot, kādu postu republikai atnestu šis «revolucionārās» idejas realizēšana. Sēdē atzina, ka sabiedriskās domas pareizai veidošanai turpmāk pievēršama daudz lielāka vērība.

Sēdē runāja par nominālprēmiju saglabāšanas lietderību. Tika nolemts, ka arī turpmāk saglabājamās ZA izcilo zinātnieku vārdā nosauktās prēmijas. Tās piešķiramas republikas zinātniekiem neatkarīgi no resoriskās piederības.

V. Ļuta

Jānis Lielpēteris,
akademiķis, Latvijas Zinātņu
akadēmijas prezidents

LATVIJAS ZINĀTŅU AKADEMIJAS PIRMĀ DAĻA

Pirmā daļa, kas kopš šā gada augusta ietilpst Latvijas Zinātņu akadēmijas Zinātnes organizācijas departamentā, nodibināta ar PSRS Ministru Padomes lēmumu. Tās darbību reglamentē attiecīga instrukcija, kas savā laikā saskaņota ar Latvijas PSR Ministru Padomi. (Šī instrukcija ir spēkā arī šobrīd, jo Latvijas Republikas Ministru Padome to nav atcēlusi.) Astoņos institūtos un trijos konstruktoru birojos pa vienam darbiniekam strādā Pirmajā daļā.

Saskaņā ar instrukciju un PSRS ZA prezidija attiecīgajiem dokumentiem, Pirmās daļas galvenais uzdevums ir gādāt, lai informācija par zinātniskajiem pētījumiem un konstruktoru izstrādātajiem nenoplūstu priekšlaicīgi, kamēr nav oficiāli noformētas autortiesības un patenti vai pārdotas licences, tātad atbilstoši pasaulē vispārpieņemtajai kārtībai nodrošināt akadēmisko iestāžu ekonomiskās un zinātnieku autortiesiskās intereses.

Pirmā daļa un tās darbinieki kopā ar vadošajiem ZA zinātniekiem un konstruktoriem analizē akadēmisko organizāciju darbību, lai savlaicīgi konstatētu varbūtējos informācijas nevēlamās noplūdes kanālus un veiktu pasākumus, kas nepieļautu, ka informācija noplūst pirms attiecīgā zinātniskā procesa pabeigšanas, pirmām kārtām šā procesa dalībniekiem publicējoties presē, uzstājoties zinātniskās konferencēs un tiekoties ar ārzemju zinātniekiem.

Viens no zinātnisko organizāciju finansēšanas avotiem ir līgumdarbi. Pirmās daļas darbinieki kopā ar pasūtījumu atbildīgajiem izpildītājiem izstrādā speciālus no pasūtītāja prasībām izrietošus pasākumus, kuriem jānovērš «firmas interesēm» kaitējoša informācijas noplūde, un raugās, lai visā līgumdarba izpildes laikā šie pasākumi tiktu konsekventi realizēti.

Kā vienā, tā otrā gadījumā Pirmās daļas darbinieki iepazīstina zinātniekus ar attiecīgajām instrukcijām, veic izskaidrošanas darbu un sniedz nepieciešamās konsultācijas, lai nodrošinātos pret priekšlaicīgu informācijas noplūdi, no kā varētu ciest valstiskās un ekonomiskās intereses.

Pirmā daļa un tās pārstāvji akadēmiskajās organizācijās kārtoti arī speciālo lietvedību, seko ienākošo dokumentu savlaicīgai izpildei, organizē atbilstu drukāšanu un nosūtīšanu adresātiem. Pirmā daļa saņem visus Latvijas Republikas valdības izejošos dokumentus, kas adresēti akadēmijai, un bez iepazīšanās tos nodod kancelejai izpildei. Šī kārtība iedibināta, lai varētu garantēt dokumentu drošību, tos transportējot.

Pirmās daļas darbinieki koordinē visu zinātniskajās organizācijās pa Pirmās daļas līniju strādājošo darbu, organizē šo darbinieku apmācību, palīdz viņiem metodiski pareizā instrukciju un dokumentu lietošanā. Atsevišķos gadījumos uz vietām pārbauda, kā tiek izpildīti tie vai citi vadošie norādījumi, iepriekš par to informējot organizācijas vadību. Atvaļinājumu laikā izpilda šo darbinieku pienākumus.

Sakarā ar ZA Centrālā aparāta likvidāciju un Zinātnes organizācijas departamenta izveidošanu Pirmā un Otrā daļa apvienotas un darbinieku skaitliskais sastāvs samazināts par trim vienībām, atstājot tik darbinieku, cik nepieciešams to uzdevumu pildīšanai, kuri izriet no mūsdienu realitātēm. Samazināts pa Pirmās daļas līniju strādājošo skaits arī Bioloģijas un Mikrobioloģijas institūtā, viņu funkcijas pilda akadēmijas Pirmā daļa. Pirmās daļas darbinieki nepieciešamo darbu veic arī septiņās akadēmijas iestādēs, kurās nav speciāli izdalītas vienības, arī Inženiertehnoloģiskajā centrā, kam ir plaši sakari ar pasūtītājiem.

Latvijas Republikai pārejot uz tirgus apstākļiem, Pirmās daļas un tās darbinieku uzdevumi valstisko un ekonomisko interešu aizsardzībā akadēmijas sistēmā pieaugs, jo visā pasaulē «idejas» maksā naudu un, lai tās aizsargātu, speciāli orgāni izstrādā pasākumus, kam jānovērš nesavlaicīga informācijas noplūde, un organizē to izpildi. To pierāda arī prakse Rietumu pasaulē.

Ļoti interesantas domas šinī sakarībā izteikuši pēc PSRS Augstākās Padomes ielūguma 1989. gada augustā uz Maskavu atbraukušās ASV delegācijas locekļi, kas pārstāvēja Kongresa Bruņoto spēku komiteju. Tā, piemēram, L. Espins: «Slepenība pastāv, un atsevišķās nozarēs ir svarīgi to saglabāt. Mums taču ir darīšana ar nacionālās drošības aizsardzību.» G. Beitmens: «Dažas no mūsu programmām ir slēgtas ne tikai plašai publikai, bet arī kongresa locekļiem, izņemot tos, kuriem ir īpaša atļauja. Un tas ir normāli. Būtu nesaprātīgi tērēt lielus līdzekļus, lai vienā skaistā dienā izpaustu visus noslēpumus.» L. Hopkinss: «Mēs zinām, ka arī jums ir savi noslēpumi, un to uzņemam ar izpratni.»

Man šķiet, katrs sapratis, ka līdzās iepriekš minētajam Pirmā daļa nodarbojas ar valsts noslēpumu glabāšanu. Tādi ir jebkurā valstī, un tie galvenokārt saistīti ar militāro sfēru.

Kā zināms, Latvijas Republika pašreiz atrodas pārejas posmā uz reālu valstisku neatkarību. Militārajā jomā republika šinī periodā nav atdalīta

no PSRS. Sakarā ar to ir jāievēro visi likumdošanas akti un instrukcijas, ko republikas Augstākā Padome un valdība nav atceļušas.

(Raksts tapis pēc ZA LTF nodaļas izdevuma «Doma» redakcijas iniciatīvas).

N O L I K U M S PAR LATVIJAS ZINĀTNES PADOMI

I. VISPĀRIGIE NOTEIKUMI

1. Latvijas Zinātnes padome (tālāk tekstā — «padome») ir zinātnes vadīšanas orgāns, kas izveidots, lai optimizētu un demokratizētu zinātnes vadīšanu un celtu zinātniskā darba efektivitāti, un kam Latvijas Republikas Ministru Padome ir uzdevusi šajā nolikumā norādītās funkcijas zinātnisko pētījumu izvērtēšanā un finansēšanas plānošanā.

Padomes darbības pamatā ir atsevišķu zinātnisko pētījumu un programmu projektu vispusīga iepriekšējā ekspertīze, kā arī iegūto zinātnisko rezultātu un zinātnisko iestāžu darbības efektivitātes kvalificēts izvērtējums.

2. Padome strādā Latvijas Republikas Ministru Padomes vispārējā vadībā un par savu darbību sniedz tai pārskatu.

3. Padome gatavo republikas budžeta iedaļas «Zinātne» projektu, lemj par zinātnisko pētījumu finansēšanu no apstiprinātā republikas budžeta un izstrādā rekomendācijas Latvijas Republikas Ministru Padomei par nacionālo programmu zinātnisko nodrošinājumu.

Padomes lēmumiem republikas budžeta projekta sastādīšanas jomā ir rekomendāciju raksturs. Padomes lēmumi zinātniskās pētniecības darbu finansēšanas jomā ir obligāti visiem izpildītājiem. Padomes lēmumus par tās pārziņā nodoto budžeta asignējumu sadalījumu realizē ar Latvijas Republikas Ministru Padomes rīkojumu.

4. Padome sekmē Latvijas Zinātņu akadēmijas un augstskolu sadarbību un tuvināšanos izglītībā un zinātnē un izstrādā attiecīgus priekšlikumus šais jautājumos.

5. Padome savā darbā pamatojas uz šādu 13 zinātņu nozaru ekspertu komisijām: informātika; mehānika, mašīnbūve un enerģētika; fizika, matemātika un astronomija; ķīmija; tehnoloģijas zinātniskie pamati (materiālu, ķīmiskās, farmācijas un mežu tehnoloģijas zinātniskie pamati); bioloģija, ekoloģija, ģeogrāfija un ģeoloģija; molekulārā bioloģija, mikrobioloģija, biotehnoloģija; medicīnas zinātnes; lauksaimniecības zinātnes; vēsture (arī kultūras vēsture); valodniecība, literatūrzinātne, mākslas zinātnes; filozofija, socioloģija, psiholoģija, pedagogija; ekonomikas zinātnes un juridiskās zinātnes.

6. Zinātņu nozaru ekspertu komisijas veic iesniegto zinātnisko projektu un pētniecisko programmu ekspertīzi, iesaistot šajā darbā ekspertus no Latvijas un citām valstīm. Ja ekspertīzes slēdziens ir pozitīvs, nozaru ekspertu komisija iesaka arī attiecīgā projekta vai programmas finansēšanas apjomu. Galīgo lēmumu pieņem padome.

Starpnozaru rakstura zinātnisko projektu un pētniecisko programmu ekspertīzei padome uz kādas nozares ekspertu komisijas bāzes, iesaistot atsevišķus citu nozaru ekspertu komisijas locekļus, izveido attiecīgu starpnozaru ekspertu komisiju. Starpnozaru ekspertu komisijām ir tādas pašas tiesības un pienākumi kā vēlētajām nozaru ekspertu komisijām.

Nolikumu par ekspertīzi apstiprina padome.

II. PADOMES FUNKCIJAS REPUBLIKAS BUDŽETA PROJEKTA IEDAĻAS «ZINĀTNE» SAGATAVOŠANĀ

7. Padome piedalās darbā, ko veic Latvijas Republikas Ministru Padome, lai sagatavotu un iesniegtu Latvijas Republikas Augstākajai Padomei likumprojektus par Latvijas ekonomiskās, sociālās un kultūras attīstības plānu — republikas budžetu. Padomes priekšsēdētājs piedalās budžeta projekta izskatīšanā Latvijas Republikas Ministru Padomē.

Padome pilda šādas funkcijas:

7.1. apkopo un izvērtē Zinātņu akadēmijas iestāžu, augstskolu un citu zinātnisko iestāžu, kā arī atsevišķu zinātnieku vai zinātnieku grupu priekšlikumus par Latvijas zinātnes attīstības galvenajiem virzieniem un nacionālajām programmām un par iespējamiem zinātniskajiem pētījumiem, kas būtu veicami par budžeta asignējumiem;

7.2. kopā ar Ekonomikas ministriju un Finanšu ministriju izstrādā kopējo projektu par zinātnes finansēšanu no republikas budžeta. Šajā projektā ietilpst priekšlikumi par valsts pasūtījumu zinātniskajām iestādēm, zinātnieku grupām (radošajiem kolektīviem) vai atsevišķiem zinātniekiem;

7.3. pēc Latvijas Republikas Augstākās Padomes vai Latvijas Republikas Ministru Padomes pasūtījuma un pēc savas iniciatīvas veic analīzi un dod ieteikumus par pētījumiem, kuru finansēšana notiek pēc līgumiem ar pasūtītājiem republikā un ārpus tās, kā arī veic konsultatīva rakstura funkcijas noteiktu valsts un valdības pasūtījumu izpildei;

7.4. pēc nozaru uzņēmumu un organizāciju vadītāju lūguma izdara ekspertīzes par zinātniskajiem pētījumiem un izstrādā.

8. Padomes iesniegtajos priekšlikumos budžeta asignējumu kopējās summas izmantošanas virzieni ir diferencēti pa zinātnes nozarēm (atbilstoši nolikuma 5. punktā minētajām ekspertu komisijām), norādot lielākās programmas un projektus. Priekšlikumos norādītas arī summas, kas atstājamas padomes pašas rīcībā, paredzot, kādiem nolūkiem tās tiks izlietotas.

III. PADOMES FUNKCIJAS APSTIPRINĀTĀ REPUBLIKAS BUDŽETA IEDAĻAS «ZINĀTNE» REALIZĒŠANA

9. Padome, izskatījusi noteikto zinātnes attīstības uzdevumu izpildi (pa prioritātēm un īpaši svarīgām programmām) atbilstoši zinātnē paredzētiem budžeta asignējumiem: 9.1. pieņem lēmumus par apstiprinātā republikas budžeta līdzekļu sadalījumu pa zinātnes nozarēm un konkrētām programmām, kā arī par konkursu rīkošanu;

9.2. pamatojoties uz atsevišķu nozaru komisiju un ekspertu doto izvērtējumu, pieņem galīgo lēmumu par noteiktu zinātnisko pētījumu projektu finansēšanu zinātņu nozarei vai programmai iedalīto līdzekļu ietvaros;

9.3. pieņem lēmumus par konkrētu zinātnisko iestāžu finansēšanu ik gadus. Šos līdzekļus tālāk sadala pati iestāde.

10. Padome kontrolē budžeta asignējumu izmantošanas gaitu, un tā ir tiesīga pārtraukt finansēšanu pēc atkārtotas ekspertīzes, ja tiek konstatēta pirmās ekspertīzes nepilnība vai līdzekļu izlietošanas neefektivitāte.

11. Iebildumus pret padomes lēmumiem, kas skar konkrētu zinātnisko pētījumu projektu finansēšanu, izskata šķirējtiesa, kuru izveido Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidijs pēc saskaņošanas ar Augstskolu rektoru padomi un Latvijas Zinātnieku savienību. Šķirējtiesas lēmums ir pamats jautājuma atkārtotai izskatīšanai padomē.

IV. PADOMES IZVEIDOŠANAS KĀRTĪBA

12. Padomes sastāvā ir 28 locekļi. 13 padomes locekļus, aizklāti balsojot, ievēl no zinātņu nozarēm. 11 šīs padomes locekļus, aizklāti balsojot, ievēl vadošo zinātnes centru padomes. Turklāt padomes sastāvā pēc amata ietilpst Latvijas Republikas Ministru Padomes iecelts pārstāvis, Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidents, Augstskolu rektoru padomes priekšsēdētājs un Latvijas Zinātnieku savienības valdes sekretārs.

13. Padomes locekļus ievēl uz 3 gadiem, bet ne vairāk kā 2 reizes pēc kārtas. Ik pēc 3 gadiem padomes sastāvā jānomaina vismaz puse no locekļiem.

Vēlētos padomes locekļus var atbrīvot pirms minētā termiņa, ja par to ir nobalsojusi vairāk nekā puse no padomes locekļu kopējā skaita. Balsošana par šo jautājumu izdarāma aizklāti, ja to pieprasa padomes loceklis, kuru atbrīvo, vai 1/3 no padomes locekļiem. Atbrīvotā padomes locekļa vietā attiecīgā zinātniskā padome vai ekspertu komisija 2 mēnešu laikā ievēl jaunu.

14. Padomes locekļu vēlēšanas organizē vēlēšanu komisija. Nolikumu par vēlēšanām un komisijas sastāvu apstiprina Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidijs, Augstskolu rektoru padome un Latvijas Zinātnieku savienība.

15. Padomes locekļus no zinātņu nozarēm ievēl šādā kārtībā: vēlēšanu komisija kvalificētos zinātniekus (zinātņu doktorus un zinātņu kandidātus) sadala pa galvenajām zinātņu nozarēm (5. punkts). Attiecīgās nozares zinātnieki vēlēšanu komisijas vadībā (konferencē vai zinātniskajās iestādēs) ievēl savas nozares ekspertu komisijas (7—15 cilvēku sastāvā). Par eksperta kandidātu var pieteikties vai var tikt izvirzīts jebkurš kvalificēts attiecīgās nozares zinātnieks. Ikvienas nozares ekspertu komisija ievēl no sava vidus vienu padomes locekli.

16. Pārstāvības normas padomes locekļu ievēlēšanai no vadošajiem zinātnes centriem ir šādas: Latvijas Zinātņu akadēmija — 5 locekļi; Latvijas Zinātnieku savienība, Latvijas Universitāte, Rīgas Tehniskā universitāte, Latvijas Lauksaimniecības akadēmija kopā ar lauksaimniecības zinātniskās pētniecības institūtiem, Latvijas Medicīnas akadēmija kopā ar medicīnas zinātniskās pētniecības institūtiem un Rīgas Civilās aviācijas inženieru institūts — attiecīgi pa vienam loceklim.

V. PADOMES DARBA KĀRTĪBA

17. Padomes darbu vada tās priekšsēdētājs vai viņa vietnieks, kurus padome ievēl, aizklāti balsojot, uz vienu gadu.

18. Padomes sēdes protokolē. Sēdes protokolus un padomes lēmumus paraksta priekšsēdētājs vai viņa vietnieks un zinātniskais sekretārs.

19. Lēmumu par republikas budžeta projektu iedaļai «Zinātne», kā arī par līdzekļu sadali un piešķiršanu konkrētiem zinātnisko pētījumu projektiem padome ir tiesīga pieņemt tikai savās sēdēs, ja tajās piedalās ne mazāk kā 2/3 no padomes locekļu kopskaita.

Lēmums atzīstams par pieņemtu, ja par to ir nobalsojusi vairāk nekā puse no klātesošajiem padomes locekļiem.

Jebkura lēmuma izpilde tiek apturēta, ja 6 padomes locekļi izsaka motivētu prasību pārskatīt šo lēmumu. Atkārtoti pieņemtais lēmums ir galīgs, ja par to ir nobalsojusi vairāk nekā puse no padomes locekļu kopskaita.

20. Lai izlemtu padomes darba operatīvos jautājumus, priekšsēdētājs vai viņa vietnieks pēc padomes sēdē apstiprinātā grafika konsultējas ar operatīvo jautājumu grupu, kurā ietilpst 5 padomes locekļi, kas mainās pēc rotācijas principa.

21. Padomes darbu un nozares ekspertu komisiju, kā arī ekspertu grupu darbu nodrošina sekretariāts. To vada un par tā darbu ir atbildīgs padomes zinātniskais sekretārs, kuru padome, aizklāti balsojot, ievēlē uz 3 gadiem. Pēc zinātniskā sekretāra priekšlikuma padome apstiprina nolikumu par sekretariāta darbību, tā darbinieku nepieciešamo kvalifikāciju un darba samaksas sistēmu.

Ar sekretariāta darbību saistītās izmaksas sedz Latvijas Zinātņu akadēmija no šim mērķim iedalītajiem budžeta līdzekļiem.

22. Padomes locekļiem un nozaru komisiju locekļiem, kā arī ekspertiem par darbu samaksā Latvijas Republikas Ministru Padomes noteiktajā kārtībā.

23. Padome savā darbībā ievēro atklātumu. Padomes lēmumi un ieteikumi tiek savlaicīgi publicēti.

Andris Krēslis,
tehnisko zinātņu doktors
Viktors Zēbergs,
tehnisko zinātņu doktors

LATVIJAS ZINĀTNIĒKU TEORĒTISKIE UN LIETIŠĶIE PĒTIJUMI ENERĢĒTIKĀ

Atpalciņa Latvijas elektroenerģētikas attīstībā (savās elektrostacijās saražo tikai pusi no patērējamās elektroenerģijas) var kļūt par galveno šķērslī republikas izklūšanā no ekonomiskās lejupslīdes. Trūkstot pirmatnējiem energoresursiem, ar ko darbināt elektrostacijas, kā arī neskaidrība, no kurienes energoresursus turpmāk saņemt, enerģētikas krīzi Latvijā padziļina. Tas arī nosaka lietišķo zinātniski tehnisko pētījumu loku, kuri jāveda un jāfinansē Latvijas Republikas Enerģētikas un Ekonomikas ministrijām. Sarežģīta situācija veidojas enerģētikas fundamentālo pētījumu attīstībā, taču bez tiem nevar risināt lietišķās zinātnes problēmas. Līdz šim lielākā daļa enerģētikas fundamentālo pētījumu tika finansēti no dažādām PSRS programmām. Apstākļos, kad jāreķinās ar PSRS finansēšanas ierobežošanu, jārisina jautājums par šo pētījumu finansēšanu no republikas līdzekļiem un to vadīšanu Latvijas Zinātnes padomē un Latvijas Zinātņu akadēmijā. Līdz šim bieži vien Latvijā tika strādāts tikai pie PSRS programmu atsevišķām sastāvdaļām, it īpaši attiecībā uz kodolenerģijas izmantošanas problēmām.

Turpmāk nepieciešams izlemt jautājumu par pētījumu paplašināšanu, lai to rezultāti pilnībā tiktu izmantoti Latvijas vajadzībām. Enerģētikas fundamentālo pētījumu paplašināšanas nepieciešamība saistīta arī ar problēmu risināšanas nepieciešamību tādā jaunā nozarē kā energoekonomika (tabulas 4. p.). Risinot republikas tautsaimniecības attīstības jautājumus tirgus ekonomikas apstākļos, teorētiskajiem pētījumiem būs liela nozīme. Saspiestas ekoloģiskās situācijas apstākļos Latvijā svarīga nozīme būs arī tādām jaunām pētījumu virzienam kā energoekoloģija (skat. tabulas 5. p.). Jāpaplašina pētījumi vēl arī informātikas un AVS izmantošanā enerģētikā, it īpaši ņemot vērā skaitļošanas tehnikas attīstību (tabulas 6. p.). Tas paver jaunas iespējas dažādu enerģētisko sistēmu attīstībā un vadības optimizācijas problēmu risināšanā.

Latvijas ZA Fizikālās enerģētikas institūtam līdz šim bija vadošā loma pētījumos par enerģijas patēriņu un ieguves prognozēšanu, kurināmā un enerģijas bilances optimizēšanu, kā arī enerģijas patēriņa un ieguves svārstību kompensēšanu (tabulas 1., 2. un 3. p.). Fundamentālo pētījumu svarīguma novērtēšana atspoguļota tabulā. Tā kā ir ierobežoti līdzekļi fundamentāliem pētījumiem, pirmšķirīgu pētījumu novērtēšanai tabulā dota trīs

ballu sistēma. Iespējams, ka būs nepieciešama kāda cita metodika.

Latvijas zinātnieku fundamentālie pētījumi enerģētikā saistīti ar plašu visa veida alternatīvo energoresursu izpēti. Šajos pētījumos piedalās kā Latvijas ZA, tā arī augstskolu zinātnieki. Pēdējā laikā tiek akcentēti pētījumi, kas saistīti ar netradicionāliem t. s. alternatīvajiem energoresursiem, kas atjaunojas (vēja enerģija, saules enerģija u. tml.). Līdzšinējie pētījumi rāda, ka Latvijā klimatisko apstākļu dēļ tie ir diezgan ierobežoti. Pirmšķirīga nozīme būtu tādu atjaunojošo energoresursu izmantošanas pētniecībai, kas saistīti ar ekoloģisku vai citu saimniecisku problēmu risināšanu. Mikrobioloģijas institūtā tiek veikti pētījumi par biogāzes izmantošanu, kuru iegūst attīrīšanas iekārtās lielos lopu turēšanas kompleksos un citur. Plaši izvērtēti pētījumi zinātniskajā r/a «Silava» — par mežu kopšanas un koksnes apstrādes atkritumu izmantošanu enerģētikā. Pirmajos pēckara gados tika izstrādāta visu Latviju aptveroša shēma par mazo upju enerģijas izmantošanu, kura tagad sakarā ar veiktajiem meliorācijas darbiem stipri jākorrigē. Vairākos Latvijas ZA institūtos, kā arī LLA un RTU tiek veikti pētījumi, kas saistīti ar vēja un saules enerģijas izmantošanu.

Tuvākajos 15—20 gados, bez šaubām, Latvijas enerģētika balstīsies uz tradicionālo energoresursu izmantošanu, kuri diezgan dinamiski viens otru nomaina. Republikas saimnieciskā aprēķina un tirgus ekonomikas apstākļos kurināmā un enerģētikas kompleksa attīstības prognozēšana kļūst sarežģītāka, tāpēc vēl svarīgāka ir pētījumu loma energoekonomikā. Ekoloģisku apsvērumu dēļ tiek meklētas jaunas kurināmā sadedzināšanas tehnoloģijas. Kurināmā sagatavošanas un izmešu attīrīšanas iekārtas bieži vien izmaksā dārgāk nekā pašas enerģijas ģenerējošās iekārtas.

Daļa zinātnieku energoekonomiju uzlūko par alternatīvu enerģijas avotu. Šo uzskatu var pilnā mērā atbalstīt (skat. tabulu). Līdzšinējās energopatēriņa prognozēs 15—20 gadiem tiek reķināti diezgan augsti energoekonomijas līmeņa (elektroenerģija — ap 40%, kopējie energoresursi — 70—75% no patēriņa pieauguma). Ņemot vērā, ka Latvijā tradicionāli attīstījusies mazenergoietilpīga rūpniecība (tikai pēdējos 10—20 gados uzbūvētas dažas rūpnīcas ar samērā energoietilpīgu tehnoloģiju), šo uzdevumu realizēt būs diezgan grūti, un tas saistīts ar fundamentāliem pētījumiem. LU Cietvielu fizikas institūta lāzeri var kļūt par pamatu pētījumiem, kuros lāzerus izmantos republikas rūpniecībā energoekonomisku tehnoloģiju veidošanā. Latvijas ZA Neorganiskās ķīmijas institūts spēj risināt perspektīvo problēmu par ūdeņraža tehnoloģijas izmantošanu tautsaimniecībā. Vairāki Latvijas ZA institūti, Rīgas TU un LLA risina problēmas par otrreizējo energoresursu izmantošanu un siltumapmaiņas intensifikāciju.

Ar kodolenerģijas problēmām Latvijā nodarbojas Fizikas institūts, Fizikālās enerģētikas institūts un citi Latvijas ZA institūti, kā arī augstskolu zinātnieki LU un Rīgas TU. Visā pasaulē tiek meklētas jaunas urāna izmantošanas tehnoloģijas un reaktoru izveidošana ar augstu drošību, tas dotu iespēju atteikties no palielināta kurināmā patēriņa, kas saistīts ar globālām ekoloģiskām sekām. Pētījumiem jānovērtē kodolenerģijas izmantošanas iespējas Latvijā, jāpārbauda pasaules labākais līmenis celtniecībā un ekspluatācijā. Kodolenerģijas izmantošanas attīstība paver iespējas ūdeņraža kā jauna enerģijas avota ražošanai, pētījumi par tā izmantošanu būtu jāpaplašina. Tāpat ir mērķtiecīgi tālāk attīstīt pētniecības darbus kodoltermiskajā enerģētikā.

Aplūkojot fundamentālo pētījumu attīstību enerģētikā, jāsecina, ka, pastāvot pašreizējai pētījumu ievirzei, zinātnes potenciālam un enerģētiskajai situācijai Latvijā, jāizvirza jautājums par šo pētījumu paplašināšanu. Nepretendējot uz pilnu enerģētisko pētījumu problēmu aptveršanu (tabulā), var secināt, ka jāaptver visi alternatīvās enerģijas avoti, galveno uzmanību veltījot tādiem jauniem pētījumu virzieniem kā energoekonomika, energoekoloģija un informātika enerģētikā.

FUNDAMENTĀLIE PĒTIJUMI ENERĢĒTIKĀ LATVIJĀ (TRIS BALLU SISTĒMĀ)

Problēmas	Alternatīvie enerģoresursu avoti															
	Atjaunojošies				Tradicionālie				Enerģoresursu ekonomija				Kodolenerģija			
	vējš	saule	bio-gāze	mal- kas kurin.	mazie HES	gāze	nafta	ogles	vietējais kurin.	lāzer- tehnol.	ūdeņ- raža tehnol.	otrrēi- zējie enerģ. resursi	ūdeņ- raža tehnol.	urāna tehnol.	ūdeņ- raža tehnol.	kodol- termiskā enerģ.
1. Patēriņa un ieguves prognozēšana	1	1	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	1
2. Kurināmā un enerģijas bilances optimizēšana	1	1	1	1	1	3	3	3	3	2	2	3	1	1	1	1
3. Patēriņa un ieguves svārstības un rezervēšana	1	1	1	1	1	3	3	3	3	1	1	1	3	1	1	1
4. Enerģētikas ekonomijas problēmas	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	1	1
5. Enerģētikas ekoloģijas problēmas	1	1	1	1	1	3	3	3	2	1	1	1	3	2	1	1
6. Informātika un AVS enerģētika	1	1	1	1	1	3	3	3	2	2	2	3	3	3	1	1

PAR ĢIPŠA KARJERU ATOMREAKTORA TUVUMĀ

Salaspilī atomreaktora sanitārajā zonā Sauriešu būvmateriālu kombināts paredzējis izveidot ģipša ieguves karjeru. Paredzēts noslēgt līgumu ar VFR par ģipša pārdošanu maltā veidā.

Zinātņu akadēmijas tautfrontieši atzīst, ka pret šo projektu jāizturas ļoti piesardzīgi. Sākotnējā sanitārā zona ap atomreaktoru bija noteikta viena kilometra rādiusā. Taču pēc atomreaktora rekonstrukcijas tā jauda palielinājusies aptuveni divas reizes (līdz 5 MW). Arī ģeoloģiskās izpētes urbūmi izdarīti pirms Rīgas HES izbūves. Grūti paredzēt pēc karjera ierīkošanas sagaidāmās ekoloģiskās pārmaiņas.

Ekoloģiskās ekspertīzes veikšanai ir nepieciešama kompetenta komisija. Nepieciešami arī pamatoti ekonomiskie aprēķini. Salaspils ģipsis ir viens no kvalitatīvākajiem Eiropā. Šā ģipša plāksnes kā dekoratīvs apdares materiāls izmantots Ļeņingradas metro celtniecībā. Maltā veidā ģipša vērtība ir daudz zemāka.

Tautfrontieši uzskata, ka neatkarīgi no ekoloģisko un ekonomisko aprēķinu rezultātiem galavārds šajā jautājumā jāsaka Rīgas rajona un Salaspils pagasta deputātiem.

KONFERENCE STOKHOLMĀ

Stokholmas universitātes Baltijas studiju centrs organizē Baltijas studijas 11. konferenci. Tā notiks 1991. gada 13.—16. jūnijā. Galvenā sarunu tēma — Baltija un Skandināvija no vissenākiem laikiem līdz mūsdienām. Katram konferences dalībniekam tiks atvēlēta pusstunda laika (20 minūtes referātam un 10 minūtes diskusijām).

Pieteikumus konferencei sūtīt pēc adreses:

11 th Conference on Baltic Studies in Scandinavia
Baltiska Institutet Virebergsvägen 18
17140 Solna / Stockholm Sweden
Tel. 08-7300706

UZ TIKŠANOS TOBAGO!

Guntars Gedulis no Karakasas (Venecuēla) informē par latviešu nākamā salidojuma organizēšanu Tobago. Tas paredzēts tradicionālajā Jāņu dienu laikā — 1991. gada 20.—30. jūnijā.

Rīcības komiteja (Gedulis, Foldats un citi karakasieši) organizē restorāna un muzeja būvi Tobago (starp kuršu pieminekli un svētā Dāvida baznīcu). Ēku projektējis arhitekts S. Borbals. Telpas paredzēts iekārtot latviskā stilā. Restorānā gatavos latviešu ēdienus.

Venecuēlā iecerēts izdot brošūru par kurzemniekiem (angļu valodā), izgatavot «Couronian—Latvian—Tobago» kreklus, jubilejas karogus, «melnā vēža» gredzenus.

Apmešanos varēs kārtot no Karakasas caur aģentūru, kas ir pārstāvēta vairākās Ziemeļamerikas un Eiropas pilsētās.

Uzziņa. Kurzemes hercogs Jēkabs ieguva no Anglijas Tobago salu kā atlīdzību par angļu parādu. 1652. gadā angļu valdības galva Kromvels atļāva salu kolonizēt. 1654. gadā uz Tobago izbrauca pirmais kurzemnieku kuģis ar 120 kareivjiem un 80 kolonistu ģimenēm. Ap 1659. gadu salā bija noņemti ap 900 kolonistu ģimeņi.

Vairākkārt Tobago nonāca no rokas rokā. To pamanījās sagrābt holandieši, franči, indiāņi. 1691. gadā kurzemnieki bija spiesti salu atstāt.

Tobago sala (45 km gara un 13 km plata) atrodas mazo Antiļu salu

grupā pie Dienvidamerikas krastiem. Salā ir auglīga zeme, krāšņa veģetācija. Vairāk nekā pusi teritorijas klāj mūžzaļie meži. Audzē kakao kokus, kokospalmas, citrusus. Salas vidus ir kalnains. Lielākā augstiene sasniedz 576 metrus. Salā veselīgs, patīkams klimats, vidēji silts, bez straujām pārmaiņām. Tobago ap 50 tūkstošiem iedzīvotāju. Lielākā apdzīvotā vieta Skarboro.

ZINĀTŅU AKADEMIJAS LTF NODAĻAS KONCEPCIJA PILSONĪBAS JAUTĀJUMA

Ievērojama to, ka

— Latvijā radīts milzīgs ilgstoši dzīvojošo imigrantu īpatsvars,
— vispārējās, brīvās un demokrātiskās vēlēšanās nācija savas pašnoteikšanās iespējas reāli var nosargāt, tikai nodrošinot parlamentā kvalificētu ($\frac{2}{3}$) vairākumu,
ZA LTF nodaļa uzskata, ka

1) pilsonības jautājumu iespējams risināt, tikai apturot iedzīvotāju skaita mehānisko pieaugumu;

2) pieļaujama pilsonības likuma «nulles varianta» pieņemšanu, latviešu nācija
— būtu atzinusi PSRS noziedzīgās agresijas rezultātā radītā boļševistiskā režīma un tā īstenotās kolonizācijas likumīgumu un akceptējusi šā nozieguma turpināšanos,
— būtu atteikusies no pašnoteikšanās tiesībām un samierinājusies ar neizbēgamu savas izdzīvošanas un attīstības galvenā garantā — Latvijas Republikas — bojāeju nākotnē;

3) arī nodzīvošanas laika cenza ieviešana LR pilsonības likumā
— nākotnē novestu pie tāda paša rezultāta kā «nulles variants»,
— provocētu nacionālā ekstrēmisma un norobežošanās tendences;

4) gan «nulles varianta», gan ar nodzīvošanas cenzu saistīto variantu pieņemšanas gadījumā vairāk nekā pusmiljons imigrantu bez attiecīga darbieguldījuma saņemtu īpašumtiesības uz pamatiedzīvotāju priekšteču radīto nacionālās bagātības daļu un Latvijas dabas resursiem.

ZA LTF nodaļa atbalsta LR Pilsoņu Kongresa pamatnostādnes pilsonības jautājumā.
ZA LTF nodaļa uzskata, ka, atzīstot LR 1990. gada 4. maijā ratificēto starptautisko cilvēktiesību konvenciju tiesisko normu prioritāti pār LR likumiem, vienīgais demokrātiskais un humānais šā jautājuma atrisināšanas ceļš, kas nosargā latviešu nācijas pašnoteikšanās iespējas un nodrošina brīvu izvēli imigrantiem, ir

1) ar LR AP lēmumu atzīt par spēkā neesošu PSRS valdības 1940. gada 7. septembra lēmumu piešķirt visiem LR pilsoņiem PSRS pilsonību un vienlaikus atbilstoši starptautiskajām tiesību normām un praksei nodibināt tādu citpilsonu tiesisko statusu, kuriem ir atļauja pastāvīgi uzturēties Latvijā Republikā;

2) reglamentēt imigrācijas procesus un izveidot attiecīgu dienestu;

3) slēdzot līgumus ar PSRS, tās republikām, citām ārvalstīm un starptautiskajām organizācijām, nodrošināt ekonomiskos priekšnoteikumus Latvijā neieaugušo PSRS un citu valstu pilsoņu brīvprātīgai izbraukšanai uz etnisko dzimteni vai citām valstīm;

4) Saeimas vēlēšanu pagaidu likumā vēlēšanu tiesības dot ne vien LR pilsoņiem, bet arī ar LR un tās pilsoņiem juridiski saistītajām personām, kurām LR valsts varas likvidēšana 1940. gadā ir liegusi iespēju saņemt LR pilsonību (piemēram, LR pilsoņu dzīvesbiedriem, kā arī par lieliem nopelniem LR atjaunošanā un citās sfērās);

5) LR neatkarībai nostiprinoties, pēc Saeimas pieņemtā pilsonības likuma katru gadu dot iespēju LR pilsonību iegūt ierobežotam skaitam Latvijas pastāvīgo iedzīvotāju, kas ir ieauguši Latvijā, prot latviešu valodu, zina Latvijas vēsturi un apliecina uzticību Latvijas Republikai.

I. PERSONAS, KAM JAU PĀREJAS LAIKĀ IZSNIEDZAMAS LATVIJAS REPUBLIKĀS PILSONĪBU PASES

1. Latvijas Republikas pilsoņi ir
1.1. visu tautību personas, kas pilsonību ieguvušas līdz 1940. gada 17. jūnijam un kas nav brīvprātīgi pieņēmušas citu valstu pilsonību;

1.2. šo personu pēcnācēji;

1.3. atradeņi, kas atrasti LR teritorijā, un viņu pēcnācēji.

Minētajām personām jāpierāda tikai tas, ka viņas vai viņu vecāki vai attālāki priekšteči dzīvojuši Latvijas Republikā.

2. Dubultpilsonība nav pieļaujama.

2.1. Personām, kas pēc 1940. gada 17. jūnija ir bijušas spiestas vardarbības draudu apstākļos pamest Latviju un pieņēmušas citu valstu pilsonību, un to pēcnācējiem, ja tie vēlas atjaunot LR pilsonību, jāatsakās no citu valstu pilsonības.

2.2. LR pilsoņiem, kuri pēc Vācijas—PSRS 1939. gada 28. septembra slepenā protokola parakstīšanas ir bijuši spiesti vardarbības draudu apstākļos pamest Latviju, pieņēmuši citu valstu pilsonību, un to pēcnācējiem, ja tie vēlas atjaunot LR pilsonību,

pilsonība izlemjama patvēruma zemes un Latvijas valdību pārstāvju sarunās vai arī ārpus kvotām LR imigrācijas iestādēs, ievērojot ieinteresēto personu un Latvijas valsts intereses.

3. LR pilsoņu pases izsniedzamas, sadarbojoties LR Augstākajai Padomei, LR Pilsoņu Kongresam un LR pārstāvniecībām ārzemēs, nepieciešamības gadījumā izmantojot arī ārzemēs noguldītos LR līdzekļus. Par derīgām uzskatāmas arī LR pases, kuras izsniegtas pirms 1940. gada 17. jūnija vai pēc tam LR pārstāvniecībās ārzemēs.

Pārejas laikā var izmantot arī īpašu zīmogu vai speciālas ielīmes PSRS pasē.

4. Pasu izsniegšana jāuzsāk ne vēlāk kā 1991. gadā un jāpabeidz gada laikā.

II. SAEIMAS VĒĻĒŠANU TIESĪBU UN PILSONĪBAS PIEŠĶIRŠANA AR ATVIEGLOTIEM NOTEIKUMIEM

5. LR pilsonību ar atvieglotiem noteikumiem var piešķirt tikai likumīgi ievēlēta LR Saeima vai tās iecelti izpildorgāni. To personu noteikšana, kurām pēc Saeimas vēlēšanām pilsonība tiks piešķirta ar atvieglotiem noteikumiem, jāuzsāk ne vēlāk kā 1992. gadā. Šīm personām piešķiramas aktīvās un pasīvās vēlēšanu tiesības un izsniedzams pārejas laika dokuments (var izmantot arī īpašu zīmogu vai speciālas ielīmes PSRS pasē).

6. Pārejas laika dokumentu izsniedz un pēc Saeimas vēlēšanām LR pilsonību ārpus noteiktās kvotas piešķir šādām LR pilsonību vēl neieguvušām personām:

6.1. latviešiem, līviem un to dzīvesbiedriem neatkarīgi no izcelsmes valsts;

6.2. LR pilsoņu dzīvesbiedriem, ja laulībā nodzīvoti vismaz 10 gadi;

6.3. Latvijā pastāvīgi dzīvojošām personām, kurām ir īpaši nopelni LR atjaunošanā vai Latvijas kultūras, zinātnes, izglītības, medicīnas un tautsaimniecības attīstībā;

6.4. personām, kas līdz 1940. gada 17. jūnijam likumīgi iebraukušas Latvijā, un viņu pēcnācējiem (izņemot citu valstu bruņoto spēku, speciālo un diplomātisko dienestu pārstāvjus un to ģimenes locekļus);

6.5. Latvijā dzimušiem un pastāvīgi dzīvojošiem bērniem.

7. Par tām personām, kurām izsniedzams pārejas laika dokuments, lemj komisija, ko izveido Pilsoņu Kongress un Augstākā Padome.

8. Pārejas laika dokumentu izsniedz un pēc Saeimas vēlēšanām LR pilsonību piešķir uz personisku iesniegumu, kura formā ietverts arī uzticības apliecinājums Latvijas Republikai. Saņemot pārejas laika dokumentu, jāatsakās no citu valstu pilsonības.

Pilsonību var iegūt, ja labi prot latviešu valodu (sarunāties, lasīt un tulkot) un zina Latvijas vēsturi.

III. PASTĀVĪGAS UZTUREŠANĀS ATĻAUJAS

9. Ne vēlāk kā 1991. gadā LR Augstākajai Padomei jāpieņem imigrācijas likums un jānodibina tādu citpilsonu tiesiskais statuss, kuriem ir atļauja pastāvīgi uzturēties Latvijā Republikā. Personām, kuras ieguvušas šādu statusu,

1) valsts garantē starptautiskajās tiesību normās paredzētās sociālās un ekonomiskās tiesības un brīvības,

2) nav Saeimas vēlēšanu tiesību,

3) nav tiesību iegūt privātpašumā zemi.

So personu pilsonības savā teritorijā garantē viņu pilsonības valsts.

Personām, kas minētas 15.2. punktā, atļauja pastāvīgi uzturēties Latvijā Republikā piešķirama tikai saskaņā ar 6. p., pārējām 15. punktā minētajām personām ir tiesības saņemt tikai pagaidu uzturēšanās atļauju.

IV. PILSONĪBAS PIEŠĶIRŠANA PARASTAJĀ KĀRTĪBĀ

10. LR pilsonību parastajā kārtībā var piešķirt tikai Saeimas iecelti izpildorgāni.

11. Uz pilsonību var pretendēt tikai personas, kam ir atļauja pastāvīgi uzturēties Latvijā Republikā.

12. Pilsonību piešķir uz personisku iesniegumu, kura formā ietverts arī uzticības apliecinājums Latvijas Republikai, attiecīgā gada kvotas ietvaros (izņemot 5.—8. punktā minētās personas). Par kvotu lemj Saeima, vadīdamās no demogrāfiskās un ekonomiskās situācijas, bet tā nedrīkst pārsniegt 10 000 cilvēku gadā. Šīm personām labi jāprot latviešu valoda un jāuzrāda stabils zināšanas par Latvijas vēsturi un Satversmi.

13. Pēc 1940. gada 17. jūnija LR valsts vara zaudēja rīcības spēju un visi PSRS pilsoņi LR teritorijā ieradās nelikumīgi, tāpēc LR teritorijā nodzīvotais laiks vai dzimšanas vieta nedod priekšroku pilsonības iegūšanai.

Iesniegumu izskatīšanas kārtību nosaka pieteikšanās datums un pilsonības piešķiršanas akta ekonomiskā lietderība. Personām, kas reģistrējušas par LR pilsoņu kandidātiem, iesniegums datējams ar reģistrēšanās dienu.

14. Ieinteresēta persona jebkuru izpildorgāna lēmumu pilsonības jautājumā var pārsūdzēt tiesā. Uz nepatiesu ziņu pamata piešķirtā uzturēšanās atļauja vai pilsonība tiek anulēta.

V. CITU VALSTU PILSOŅI, KAM VELEŠANU TIESĪBAS UN PILSONĪBA NAV PIEŠĶIRAMA

Atsevišķas organizācijas un iestādes tieši piedalījušās LR iznīcināšanā un joprojām balsta okupācijas rezultātā izveidoto prettiesisko režīmu.

15. LR pilsonība nav piešķirama (izņemot 16. punktā paredzētos gadījumus):
 - 15.1. PSRS armijas un VDK darbiniekiem, karaskolu kursantiem;
 - 15.2. atvaļinātajiem 15.1. punktā minēto organizāciju darbiniekiem;
 - 15.3. personām, kas ieņēmušas vadošus amatus nacionālsociālistiskās, komunistiskās un citās totalitārās organizācijās (izņemot tehniskus un saimnieciskus amatus);
 - 15.4. personām, kas neatzīst Latvijas Republikas neatkarību vai cīnās pret Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu, kā arī šādu politisku organizāciju biedriem;
 - 15.5. personām, kas jebkurā valstī sodītas par vardarbīgiem kriminālnoziegiem ar iepriekšēju nodomu, un recidivīstiem;
 - 15.6. personām, kas piedalījušās represijās pret Latvijas iedzīvotājiem;
 - 15.7. personām, kas slimo ar AIDS, izvairās no psihisko slimību (t. sk. alkoholisma un narkomānijas) un lipīgo slimību (sifilisa, tuberkulozes utt.) ārstēšanas;
 - 15.8. personām bez legāliem ienākumiem.
16. Personām, kas minētas 15.2. punktā, pilsonību var piešķirt saskaņā ar 6. punktu.

(Konceptijas pamattēzes izstrādātas sadarbībā ar LNNK Valdi un Latvijas Zinātnieku savienības Politisko komiteju.)

Galina Ivanova,
zinātniskā sekretāre

LATVIJAS UNIVERSITĀTES MATEMĀTIKAS UN INFORMĀTIKAS INSTITŪTS

1950. gadā Latvijas Zinātņu akadēmijas Fizikas un matemātikas institūts kļuva par Fizikas institūtu. Ilgus gadus Latvija bija viena no nedaudzām republikām (vēlāk pat vienīgā), kam nebija sava Matemātikas institūta. Lai pārvarētu šo nenormālo situāciju, 1959. gadā tika nodibināts Latvijas Valsts Universitātes Skaitļošanas centrs ar zinātniskās pētniecības institūta tiesībām. Tā dibinātājs un pirmais direktors (no 1959. līdz 1978. gadam) bija profesors Eižens Āriņš. Tagad institūtu vada docents Nikolajs Ustinovs.

Institūta nosaukums daudzkārt radījis pārpratumus, jo pasaulē ar vārdu «skaitļošanas centrs» parasti apzīmē iestādi, kuras uzdevums ir ekspluatēt elektroniskos skaitļotājus un nodrošināt to mašīnlaika sadali. Kaut arī pastāv zinātniskie institūti «PSRS ZA Skaitļošanas centrs», «Maskavas Valsts Universitātes zinātniski pētnieciskais Skaitļošanas centrs», tika nolemts pierasto nosaukumu grozīt, un kopš 1990. gada marta pastāv Latvijas Universitātes Matemātikas un informātikas institūts.

Par sava darba mērķi institūts uzskata gan zinātnisko, gan arī mācību darbu, lai zinātniskais darbs lietišķajā matemātikā un datoru programmu izstrādāšanā būtu nesaraucami vienoti ar jaunu speciālistu sagatavošanu.

Institūtā strādā vairāk nekā 300 darbinieku, to skaitā 7 zinātņu doktori un 55 zinātņu kandidāti. Tie apvienoti 18 zinātniskās apakšvienībās.

Zinātniskās pētniecības darbs norisinās divos zinātniskajos pamatvirzienos. Tie ir

1) matemātikā kibernetika un skaitļošanas mašīnu un sistēmu programnodrošinājums.

2) diferenciālvienādojumi un matemātikā modelēšana dabaszinātņu problēmās.

Pamatvirzienā «Matemātikā kibernetika un skaitļošanas mašīnu un sistēmu programnodrošinājums» izveidojusies zinātniskā skola, ko vada fiz. un mat. zin. Dr. J. Bārzdiņš un fiz. un mat. zin. Dr. R. Freivalds. Šī skola devusi ieguldījumu gan datoru zinātnes matemātisko problēmu pētīšanā (attīstot programmu testēšanas un verifikācijas teoriju un sevišķu uzmanību veltot algoritmu sarežģītības teorijas izstrādāšanai), gan arī

praktisku programmu sistēmu izstrādāšanā (vairākas no šīm sistēmām ir ietilpušas un ietilpst ESM Vienotās sistēmas standarta programmnodrošinājumā, kas tiek izplatīts kopā ar saražotajām mašīnām). Pēdējos gados par darbu galveno virzienu gan teorijā, gan praktiskajās izstrādēs ir kļuvusi sevišķi liela apmēra programmu sistēmu izstrādāšanas tehnoloģija, kas ietver programmu prototipu izveidošanu pēc formālām specifikācijām (fiz. un mat. zin. Dr. J. Bārzdiņa un fiz. un mat. zin. kand. A. Kalniņa vadībā) un programmu statistisko īpašību pētīšanu ar modelēšanas palīdzību (tehn. zin. Dr. G. Joņina vadībā).

Pēc personālo ESM ieviešanas plaši attīstās arī speciāla programmnodrošinājuma izstrādāšana personālajām ESM, arī darbam latviešu valodā, kā arī metodisko materiālu un programmnodrošinājuma izstrādāšana personālo ESM ieviešanai skolās.

Šo darbu pamatā likta liela pieredze, ko institūta zinātnieki guvuši gadu desmitu laikā, izstrādājot konkrētas datu apstrādes sistēmas dažādām Latvijas iestādēm (Patērētāju biedrību savienības Rīgas vairumtirdzniecības bāzei, Latvijas Lauktechnikai, Sociālās nodrošināšanas ministrijai u. c.).

Sajā pamatvirzienā aktīvi attīstās starptautiskie sakari. J. Bārzdiņš, R. Freivalds u. c. ne reizi vien piedalījušies starptautisku zinātnisku konferenču darbā — arī kā ielūgtie referenti un programmas komiteju locekļi. Ir kopīgas publikācijas ar ASV, Japānas, Dienvidslāvijas, VDR, Ungārijas, Somijas zinātniekiem. LU MII viesojušies lektori no ASV, Japānas, Dienvidslāvijas, Kanādas, Polijas.

Zinātniskā virziena «Diferenciālvienādojumi un matemātikā modelēšana dabaszinātņu problēmās» ietvaros nelineāro robežproblēmu Latvijas zinātniskā skola (vadītāji — fiz. un mat. zin. Dr., prof. J. Kļokovs un fiz. un mat. zin. Dr. A. Ļepins) sekmīgi veic fundamentālus pētījumus parasto diferenciālvienādojumu kvalitatīvajā teorijā. Nelineāram siltumvadāmības vienādojumam izpētītas automodeļu uzdevumu klases, kam atrisinājumi attīstās saasinājuma režīmā. Nelineāro robežproblēmu pētījumi vērsti uz teorētiskos līdzekļu radīšanu sinerģētikas problēmu pētījumiem ar matemātiskās modelēšanas metodēm. Paralēli šiem darbiem tiek radītas skaitliskās metodes, izmantojot Čebiševa polinomus.

Sekmīgi tiek attīstīti arī optimālas vadības teorija parciāliem diferenciālvienādojumiem (fiz. un mat. zin. Dr. U. Raitums); arī šajā perspektīvā varēs uzskatīt, ka izveidojusies zinātniska skola.

Šī zinātniskā pamatvirziena ietvaros gan fundamentālā, gan lietišķā aspektā tiek

— izstrādāti efektīvi matemātiski modeļi un skaitliskas metodes, radītas lietišķo programmu paketes perspektīvu pusvadītāju materiālu ieguvei ar uzdotām īpašībām (fiz. un mat. zin. kand. N. Avdoņins, fiz. un mat. zin. kand. S. Jušanovs, fiz. un mat. zin. kand. J. Ļumkis, fiz. un mat. zin. kand. B. Martuzāns), ar matemātiskās modelēšanas metodēm sākti supravadāmības problēmu pētījumi;

— modelēti procesi, kas parādās ekoloģiskajās problēmās, tostarp analizēta piesārņojumu izplatīšanās no punktveida avotiem Rīgas jūras līcī (fiz. un mat. zin. kand. B. Martuzāns);

— izmantojot iepriekšējo bagāto pieredzi magnētiskās hidrodinamikas skaitlisko metožu jomā, pietiekami adekvāti modelēti alumīnija iegūšanas procesi (fiz. un mat. zin. kand. H. Kalis);

— radīti efektīvi matemātiski modeļi, skaitliskās metodes un programmnodrošinājums lādiņu pārnesei lielo un superlielo integrālhēmu fragmentos (fiz. un mat. Dr. B. Poļskis), kā arī lielo integrālhēmu un superlielo shēmu shemotehniskās projektēšanas un konstruēšanas automatizācijai (fiz. un mat. zin. kand. A. Zavorins, fiz. un mat. zin. kand. Ļ. Kacnelsons, fiz. un mat. zin. kand. P. Ķikusts);

— izstrādāti efektīvi skaitliski algoritmi kristālisku materiālu un

gaismu vadošu šķiedru nesagraujošai diagnosticēšanai (fiz. un mat. zin. kand. A. Stepanovs).

Visas minētās izstrādes notiek pašreizējā pasaules limenī ar plašām tālākās attīstības iespējām.

Uz veicamo zinātniskās pētniecības darbu bāzes tiek aktīvi gatavoti zinātņu kandidāti un doktori. Kopš 1986. gada ik gadus tiek aizstāvēta viena zinātņu doktora un 3—6 zinātņu kandidāta disertācijas. Vidēji katru gadu tiek publicēta viena monogrāfija, 4 zinātnisko rakstu krājumi.

Tiek izdota gadagrāmata «Латвийский математический ежегодник» — Latvijas augstskolu un ZA kopizdevums.

Zinātniskie pētījumi ir cieši saistīti ar mācību procesu. Vadošie LU MII speciālisti lasa gan daļu pamatkursu (matemātiskā analīze, diferenciālvienādojumi, matemātiskā loģika, algoritmu teorija), gan arī daudzus speckursus, kas tiek izstrādāti un regulāri atjaunināti uz veicamo zinātnisko pētījumu bāzes. LU MII faktiski ir kļuvis par bāzes iestādi augsti kvalificētu speciālistu sagatavošanā matemātiskajā, matemātiskajā modelēšanā un informātikā. Gandrīz visi LU MII zinātniskie līdzstrādnieki ir Latvijas Universitātes absolventi.

Kopējais mācību metodiskā darba apjoms, ko LU MII zinātniskie līdzstrādnieki veic ar LU un RTU studentiem, pārsniedz 5000 stundu gadā.

LU MII ir apgādāts ar spēcīgu skaitļošanas tehniku. Institutā darbojas elektroniskie skaitļotāji «IZOT-1703E» (ar četriem matricu procesoriem) un «EC-1060», miniskaitļotāji «IZOT-1055C» un «IZOT-1080C», kā arī PC/AT, PC/XT, PS/2 un citu tipu mikroskaitļotāji.

Zandis Spuris,
bioloģijas zinātņu doktors

DZIVNIEKU LATVISKO NOSAUKUMU TERMINOLOĢIJA

Iveta Laube «Zinātnes Vēstneša» š. g. 6. numurā sniedza vispārīgu informāciju par ZA Terminoloģijas komisijas kvantitatīvo veikumu. Šajā rakstīnā dots īss pārskats par stāvokli dzīvnieku latvisko nosaukumu terminoloģijas veidošanā.

Šīs terminoloģijas pamati, kaut gan nepilnīgi un reizēm pretrunīgi, bija izveidoti jau pirms otrā pasaules kara. Vispilnīgākie bija Latvijas faunas mugurkaulnieku nosaukumi — visām vietējām sugām bija latviskie nosaukumi, kas balstījās, protams, uz tautas dotajiem nosaukumiem.

Pēckara periodā ilgu gadu ar dzīvnieku nosaukumiem neviens īpaši nenodarbojās, tāpēc šo terminu sistēmas izstrāde atpalika. Izstrādi būtiski veicināt būtu varējusi dzīvnieku sistemātikas mācību grāmata, taču zooloģi (atšķirībā no botāniķiem, kas trīs reizes izdevuši grāmatas par augu sistemātiku latviešu valodā) tādu vēl joprojām nav sarakstījuši.

Terminoloģijas komisija 1955. g. (17. biļetens) un 1960. g. (3. vārdnīca) publicēja augu kaitēkļu terminu kopojumus. Savā laikā tiem bija liela nozīme, taču mūsu dienās šie termini lielā mērā ir novecojuši un tāpēc būtu pārskatāmi. Tas izskaidrojams galvenokārt ar to, ka toreiz terminu veidošanā nebalstījās uz pietiekami plašas teorētiskās bāzes, tos bieži vien veidoja prakses vajadzībām, t. i., nedomājot par terminu sistēmu kopumā. Raksturīgs notikums atgadījās 1972. g., kad Zooloģijas terminoloģijas apakškomisijā sāka apspriest t. s. lieltauriņu terminus. Šī rakstiņa autors ierosināja vispirms apspriest jaunu terminu veidošanas, resp. vērtēšanas pamatprincipus. Attiecīgos priekšlikumus apakškomisijā gan nolasīja, bet apakškomisijas locekļi tādām notikumu pavērsienam nebija gatavoti, priekšlikumu apspriešana nenotika. Tādējādi tika apstiprināti gan neveikli (ērgļpaparžu zaļganais lapsprīzmetis, ābeļu zaļganais ziedsprīzmetis), gan nelōģiski termini (ežgalvišu niedrpūcite, vilk-

vālišu niedrpūcite). Tika apstiprināts arī nezinātniskais termins «lieltauriņi». Neizvērsās diskusija par to, vai visām Latvijas kukaiņu sugām vajadzīgi latviskie nosaukumi. Domājams, ka kukaiņu latviskie nosaukumi vajadzīgi tikai lietišķajā entomoloģijā aplūkojamām sugām; pēc pārējo sugu nosaukumiem parasti nav vajadzības, turklāt tie pārpratumu novēršanas dēļ lietojami tikai vienlaikus ar zinātniskajiem nosaukumiem.

Pavērsiens uz labo pusi notika tad, kad 1978. g. sastādīja dzīvnieku nosaukumu šķirķļu projektu LPE (projekta apspriešanā piedalījās V. Skujīņa, vēlāk visus terminus vēlreiz aprobēja A. Lauzis). Šķirķļu saraksts tika sastādīts, manuprāt, pēc vienīgi pareizā principa — par pamatu ņemot nevis sugas, bet gan augstākus taksonus. Šāda pieeja rada drošu bāzi sugu nosaukumu veidošanai un aprobācijai. Pamatprincips — sugas nosaukums nedrīkst būt pretrunā ar tās vietu sistēmā, un nosaukumam tā pēc iespējas jāatspoguļo (un otrādi). Par attiecīgajām problēmām sīkāk rakstīts turpinājumizdevuma «Latvijas Entomologs» 31. laidienā (1988. g.). Saskaņā ar šiem principiem vairāki agrākie nosaukumi tika precizēti un pat mainīti (tas atbilst arī starptautiskās zooloģiskās nomenklatūras prasībām), piem., caunu dzimtu nācās pārdēvēt par sermuļu dzimtu, zaļo vārnu — par zaļo krāšņvārnu.

Latvijas faunas bezmugurkaulnieku terminu tālāka izstrāde notika sakarā ar «Latvijas Dabas Enciklopēdijas» veidošanu. Tās šķirķļu sarakstam autors 1988. g. rudenī iesniedza paplašinātu šķirķļu saraksta projektu par posmkājiem (apm. 650 nosaukumu), kurā bija samērā daudz jaundarinājumu un kuru tāpēc būtu bijis lietderīgi izplatīt un apspriest. Diemžēl tas nenotika; projekts pārtapis galīgajā šķirķļu sarakstā (pavairots ar rotaprintu 1989. g., bet tikai 60 eksemplāros) un ticis izmantots rakstu pasūtīšanai.

Patlaban ir gatavots ne vien precizēts Latvijas putnu nosaukumu saraksts (vairāk nekā 300 sugu), bet arī visas pasaules putnu nosaukumu terminu saraksts (visas dzimtas un vairāk nekā 1700 sugu, kopā gandrīz 2000 nosaukumu). Daļa nosaukumu iespiesta grāmatā pie «Pasaules putniem» (1987. g.), bet visu putnu latvisko terminu kopums nodots publicēšanai izdevniecībā «Zinātne» «Putnu nosaukumu» vārdnīcā (piecās valodās).

Kļūstot plašākam tulkotās populārzinātniskās literatūras klāstam, radās nepieciešamība dot nosaukumus tām daudzajām zīdītāju un putnu sugām, kas izplatītas ārpus Latvijas. Lai paveiktais darbs neietu zudumā, vairākās «Apvāršņa» sērijās un «Stāstos par dabu» ir ievietotas latvisko nosaukumu vārdnīcas (blakus zinātniskajiem nosaukumiem latīņu valodā).

Šķiet, viens no tuvākajiem uzdevumiem būtu sastādīt kukaiņu nosaukumu terminu projektu (Latvijas faunā pārstāvēto vaboļu un tauriņu dzimtu nosaukumu projekti jau ir publicēti «Latvijas Entomologa» 32. un 33. laidienā 1989. un 1990. g.).

ĒVALDS EZERIETIS

Ēvalds Ezerietis, ķirurgs, medicīnas zinātņu doktors (1963. g.), profesors (1964. g.).

Dzimis 1913. g. Gulbenes apriņķa Kalncempju pagastā, 1940. g. beidzis Latvijas Universitātes Medicīnas fakultāti. No 1945. g. strādājis Medicīnas fakultātes ķirurģijas klīnikā, no 1950. g. — Rīgas Medicīnas institūtā. No 1958. g. līdz 1974. g. vadījis ķirurģijas katedru, pēc tam — profesors konsultants. Izcils ķirurgs, ievērojami sekmējais vairāku ķirurģijas nozaru izaugsmi Latvijā, prasmīgs pedagogs un jauno ārstu audzinātājs.

Zinātniskie pētījumi veltīti plaša spektra ķirurģijas problēmām: vairogdziedzera slimību ķirurģiskai ārstēšanai (ieteicis oriģinālu operācijas metodi), sirds un asinsvadu ķirurģijai (1958. g. 30. martā veicis pirmo sirds operāciju Latvijā), abdominālajai ķirurģijai (it īpaši taisnās zarnas ope-

rācijas), barības vada plastikai un citiem ķirurģijas jautājumiem. Publicējis ap 120 zinātnisko darbu. Starp tiem plašākie ir mācību grāmata «Ķirurģiskās slimības» (Rīgā, 1974. g., līdzautors), rokasgrāmata ārstiem «Strutainā ķirurģija» (Rīgā, 1979. g., līdzautors), kā arī monogrāfija «Vairogdziedzera ķirurģija» (Rīgā, 1982. g.).

GERTS FON PISTOLKORSS

Gerts fon Pistolkorss dzimis 1935. gadā Igaunijā. Beidzis Getingenas universitāti.

Doktors G. fon Pistolkorss ir Baltijas vēstures komisijas priekšsēdētājs VFR un J. Herdera institūta pētniecības padomes loceklis. Pētī vācu muižniecības politiku, īpaši reformu jautājumu Baltijā (Vidzeme, Igaunija). Monogrāfijā «Der ritterschaftliche Reformpolitik zwischen Revolution und Russifizierung» un daudzos rakstos G. fon Pistolkorss pirmais ļoti argumentēti parādījis kļūdas šīs politikas risināšanā. Pēc viņa domām, vācu muižniecībai vajadzēja meklēt kompromisa ceļus, kas varbūt būtu ļāvuši novērst 1905. gada un tam sekojošos notikumus. Šo domu mūsu dienās akceptē arī baltvācu autori.

G. fon Pistolkorss ir viens no fundamentālā izdevuma «Die Geschichte der deutsch baltischen Geschichtsschreibung» līdzautoriem. Vairāk nekā desmit gadus vada Baltijas vēstures komisiju, koordinē vācbaltu un citu VFR vēsturnieku darbu Baltijas vēstures problēmu izpētē. Šīs komisijas darbā regulāri piedalās Latvijas un Igaunijas vēsturnieki. Baltijas vēstures komisijas locekļi kopš 1979. gada piedalās Latvijas Universitātes rīkotajās konferencēs «Baltija un Rietumi». G. fon Pistolkorss piecās no tām uzstājies ar referātiem.

IMANTS ZIEDONIS

Imants Ziedonis, dzejnieks un kultūras darbinieks, dzimis 1933. g. Slokas pagastā. 1959. g. beidzis Latvijas Universitāti, 1964. g. — Augstākos literāros kursus Maskavā.

I. Ziedonis strādājis par skolotāju, izdevniecības «Liesma» redaktoru, Latvijas Rakstnieku savienības valdes sekretāru, bet kopš 1987. gada ir Latvijas Kultūras fonda priekšsēdētājs. I. Ziedonis ir viens no izcilākajiem mūsdienu latviešu dzejniekiem — Tautas dzejnieks (1977. g.), Latvijas Valsts prēmijas laureāts (1967., 1987.). Apbalvots ar K. Andersena starptautisko prēmiju par literārajām pasakām un žurnāla «Družba Narodov» prēmiju. Viņa darbi tulkoti daudzās pasaules tautu valodās.

I. Ziedonim ir ievērojami nopelni Latvijas dabas un kultūrvides apziņāšanā un izkopšanā (dabas un kultūras pieminekļu aizsardzība, lauksaimnieka darba ētika grāmatā «Kurzemīte», dižkoku sargāšanas grupu organizēšana, «Daugavas programmas» veidošana. Jau pirms divdesmit gadiem I. Ziedonis izvirzīja idejas par Latvijas vides atveseļošanu un viensētu saglabāšanu. Publicējis daudz dzejoļu krājumu («Motocikls», «Es ieeju sevī», «Kā svece deg», «Re, kā», «Poēma par pienu»), prozas darbu («Kurzemīte», «Tik un tā», «Krāsainās pasakas», «Blēņas un pasakas»), «Epifānijas», operu libretus, filmu scenārijus. Atdzejojis krievu, moldāvu un citu dzejnieku darbus.